

Čtyřicetiletí úmrtí Jaroslava Krejčího

Zdeněk KOUDELKA

Jaroslav Krejčí se narodil 27. června 1892 v Křemenci na Moravě v prostějovském okrese. Vystudoval gymnázium v Uherském Hradišti a Právnickou fakultu v Praze, kde získal r. 1916 doktorát. V letech 1918–20 působil na zemské politické správě v Brně, později jako vrchní odborový rada v prezidiu ministerské rady v Praze. Od 1921 byl činný jako tajemník Ústavního soudu v Praze. Roku 1928 se stal členem českého zemského zastupitelstva, roku 1936 zástupcem prezidia ministerské rady v Právní radě. V období 1. 12. 1938 – 15. 3. 1939 byl ministrem spravedlnosti ve vládě Rudolfa Berana a předsedou Ústavního soudu. V meziválečném období obdržel cizozemská vyznamenání: rytíř řádu Čestné legie a komandér řádu Jugoslávské koruny. Za okupace působil jako ministr spravedlnosti protektorátní vlády 16. 3. 1939 – 5. 5. 1945). Kromě toho byl v období 26. 1. – 3. 2. 1940 pověřen řízením ministerstva zemědělství. Dne 3. 2. 1940 se stal náměstkem předsedy vlády a po zatčení předsedy vlády generála Aloise Eliáše byl úřadujícím místopředsedou vlády až do 19. 1. 1942, kdy byl jmenován předsedou vlády. Táto vláda se však již nesměla scházet jako kolektivní orgán a fakticky jejím nejvýznamnějším členem byl ministr hospodářství a práce Němec Walter Bertsch. Od 19. 1. 1945 až do pražského povstání znovu působil ve funkci místopředsedy vlády Richarda Bienerta.

Po osvobození byl Jaroslav Krejčí zatčen 12. 5. 1945. Národní soud v Praze jej spolu s dalšími členy protektorátní vlády Richardem Bienertem (předseda), Adolfem Hrubým (ministr zemědělství a lesnictví), Jindřichem Kamenickým (ministr dopravy a techniky) a Josefem Kalfusem (ministr financí) dne 31. července 1946 na základě obžaloby uznal vinným z toho, že za války opatřoval nepříteli prospěch, podporoval fašistické a nacistické hnutí, schvaloval a obhajoval tiskem, rozhlasem a na veřejných shromážděních nepřátelskou vládu na území republiky a jednotlivé nezákonné činy okupačních velitelství, úřadů a orgánů jim podřízených, nařídil ve prospěch válečného úsilí Německa a jeho spojenců nucenou a povinnou práci, přičemž tímto nařízením byli obyvatelé republiky donuceni pracovat jednak v cizině, jednak za okolností a na místech jejich životu a zdraví nebezpečných. Při výkonu takových nařízení pak spolupůsobil. Tím spáchal:

1. zločin proti státu dle § 1 dekretu prezidenta republiky č. 16/1945 Sb. ve

- znění zák. č. 23/1946 Sb. spáchaný zločinem vojenské zrady dle § 6, odst. 1 zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb.,
2. zločin proti státu podle § 3 téhož dekretu,
  3. zločin proti osobám podle § 6 téhož dekretu.

Za uvedené zločiny byl Krejčí odsouzen k trestu odnětí svobody v trvání 25 let, jedním tvrdým ložem čtvrtletně zostřeným a pozbytí občanské cti. Krejčímu byla dána povinnost pět let odpykat trest ve zvláštním pracovním oddíle. Dále mu byl zabaven majetek v hodnotě jedné čtvrtiny celkového jmění.

Samotný soudní proces začal koncem dubna 1946 za velké pozornosti veřejnosti. Zvláště ostře proti obžalovaným vystupoval komunistický a sociálně demokratický tisk. Národní soud stál před úkolem posoudit vinu obžalovaných za jejich jednotlivé skutky, ale také před úkolem, jak hodnotit celou pomnichovskou politiku. Atmosféru procesu dokresluje prohlášení komunistického ministra informací Václava Kopeckého, že posuzovat protektorátní vládu nelze z hlediska osobních vlastností a charakteru jednotlivých členů, ale historicky ve světle osudového rozhodování o bytí a nebytí Československa. Ve prospěch obžalovaných vypovídal fakt, že při některých činech použily své postavení k zmírnění následků okupace a předejití přímého německého násilí. Především se český a moravský venkov zastával A. Hrubého, který jej uchránil před mnohými německými zásahy. Na tomto byla založena obhajoba, poukazovalo se na působení členů protektorátních vlád ve prospěch československé věci – generála A. Eliáše, ministra L. Feierabenda i samotného státního prezidenta E. Háchy, který byl až do 1941 ve spojení s prezidentem Benešem. Naopak obžaloba vytkla členům vlády v březnu 1939, Krejčímu a Kalfusovi, že vláda nedala pokyn k likvidaci výzbroje a výstroje československé armády. Krejčímu a Kalfusovi se vyčítalo, že jako členové vlády druhé československé republiky setrvali v protektorátní vládě a tím s prezidentem Emilem Háchou vytvořili možnost, aby Němci obsazení republiky a vytvoření Protektorátu Čechy a Morava vydávali za legální akt a tak ohrozili londýnskou emigrací hlášanou kontinuitu Československa a Benešova prezidentství. Což bylo v rozporu s tím, že sám prezident Edvard Beneš vzkázal do Prahy po studentských nepokojích v listopadu 1939, aby protektorátní vláda neodstupovala.

Po vynesení rozsudku, který byl pokládán za příliš mírný, vznikly nepokoje útočící na soudcovskou nezávislost. Bývalá povstalecká Česká národní rada zorganizovala 23. 8. 1946 protestní manifestaci, zvláště komunisté žádaly cestou mimořádného retroaktivního zákona revizi procesu. K rozsudku byla nucena zaujmout prohlášením stanovisko vláda, v němž odmítla útoky na nezávislost soudů, ale zároveň zaujala „nekompromisně odmítavé stanovisko k politické vině“, již rozsudek neodpovídal. K jeho změně však nedošlo ani po únorovém převratu 1948. Jaroslav Krejčí strávil zbytek života ve vězení, zemřel v roce 1955. V pramenech není uváděno místo úmrtí, ba některé zpochybňují jeho datování. Proto lze v určitých publikacích nalézt bez bližšího upřesnění údaje o úmrtí Jaroslava Krejčího po roce 1955.

Dnes, po padesáti letech je těžké hodnotit činnost Jaroslava Krejčího v době okupace. Zvláště se zřetelem na poznatek naší současnosti, že po každém politickém

převratu se objevují žalobci a soudci, kteří svým radikálním hodnocením minulosti druhých chtějí zakrýt tu svou, anebo si dopomoci k uspokojení vlastních ambicí. Krejčí, který po celou válku zastával význačné funkce, byl odpovědný za skutečnost, že své jméno a osobu dal do služby nepřátelské moci a setrval v ni v době, kdy po tragédii Lidic, Ležáků i svých kolegů z Masarykovy univerzity (např. prof. Jan Vázný) zcela jasně věděl, co je jejím obsahem. Nezávisle na tom je nutno říci, že Jaroslav Krejčí byl jedním z našich nejvýznamnějších meziválečných právních konstitucionalistů, a veškeré vědecké hodnosti, včetně profesury, mu byly uděleny na základě rozsáhlé vědecké práce. Navíc mohl Krejčí své vědecké poznatky uplatnit v československé státně politické praxi na prezidiu ministerské rady, Ústavním soudem a jako ministr spravedlnosti.

Činnost na Masarykově univerzitě

Na Právnické fakultě Masarykovy univerzity v Brně se stal 1936 soukromým docentem pro obor ústavní právo. Následně bylo vedeno u ministerstva školství a národní osvěty krátké řízení, neboť původně zapsaný obor československé ústavní právo Jaroslav Krejčí považoval za zúžení svého oboru. Habilitační přednášku přednesl na téma *Problém soudní kontroly tzv. actes de gouvernement*. V zimním semestru školního roku 1936–37 pak přednášel na téma „Kontroly a záruky právního výkonu státních funkcí“. Docentem se stal v době, kdy již měl za sebou publikaci deseti samostatných monografií, byl známým československým konstitucionalistou a uznávanou autoritou v oblasti ústavního práva. Nepřekvapuje tedy, že krátce po získání docentury byl na návrh profesorského sboru (10 pro, nikdo proti) dne 31. 1. 1938 jmenován prezidentem republiky mimořádným bezplatným profesorem Masarykovy univerzity, neboť profesně setrval na prezidiu ministerské rady v Praze. V letním semestru 1937–38 přednášel o zákonodárném řízení. Vzhledem k svému pracovnímu zaneprázdnění obdržel od ministerstva školství a národní osvěty mimořádnou dovolenou z povinnosti přednášet v zimním semestru 1938–39, přesto byl 3. 9. 1939 profesorským sborem (10 pro, 1 proti) schválen návrh na jmenování Krejčího řádným bezplatným profesorem. Pro uzavření vysokých škol k tomu však nedošlo.

Po osvobození republiky se profesorský sbor Masarykovy univerzity 12. 5. 1945 usnesl, že J. Krejčího nepovažuje za člena sboru. Věc sama pak byla řešena disciplinárním žalobcem prof. Hynkem Bulínem a disciplinární komisí MU ve složení předseda prof. dr. Jaroslav Pošvář, členové prof. dr. Josef Zahradníček, prof. dr. Bohumil Kučera, prof. dr. Bedřich Frejka, která dne 21. 5. 1947 jednohlasně rozhodla propustit Krejčího z úřadu. Již dříve byla na neveřejném zasedání komise 10. 10. 1945 vyslovena suspenze J. Krejčího pro podezření z hrubého porušení úředních povinností a jednání hrubě porušujícího čest a vážnost stavovskou. Na základě rozsudku Národního soudu Jaroslav Krejčí podle § 15 odst. 1 a 2 dekretu č. 16/1945 Sb. ztratil veřejnou službu, hodnosti a funkce, včetně akademických hodností a způsobilosti k opětovnému nabytí. Pozbyl tedy i profesorského úřadu na

Masarykově univerzitě.

Dílo

Svou knižní prvotinu „Moc nařizovací a její meze“ z r. 1923 věnoval Krejčí tehdy aktuálnímu problému mezi nařizovací moci podle nové československé ústavy. Zda může vláda na základě zákonného zmocnění parlamentu vydávat ve výjimečných případech nařízení měnící zákon (*contra leges*) anebo nařízení upravující oblast zákoně dosud neupravenou (*praeter leges*). Diskuse se vedla o zákon č. 337/1920 Sb., kterým se vláda zmocňovala činiti opatření k úpravě mimořádných poměrů způsobených válkou, a k nálezů Ústavního soudu z 7. 11. 1922 o opatření Stálého výboru ze dne 23. července 1920 č. 450 o inkorporaci Vitorazska a Valčicka. Ústavní soud ve svém odůvodnění vyslovil právní názor, že zákony nebo opatření Stálého výboru zmocňující vládu k vydávání nařízení tam, kde by bylo třeba zákona jsou protiústavní. Toto stanovisko ostře napadl jeden ze spolutvůrců ústavy prof. dr. Jiří Hötzel odkazem na francouzskou právní praxi a částečně též odkazem na minulou skutečnost rakouskou.

Jaroslav Krejčí podpořil a obhájil stanovisko Ústavního soudu právě odkazem na francouzské právní konstitucionalisty L. Esmeina a L. Duguita i poukazem na neúspěch vládní předlohy zmocňovacího zákona předložené francouzskému parlamentu Briandovým kabinetem v době přímého ohrožení státu r. 1916. Bývalou rakouskou praxi odmítl jako monarchistickou, kdy panovník jako držitel veškeré státní moci může být omezen jen, jestliže to ústava výslovně stanoví. Jiná situace je v republice, přičemž na podporu uvádí omezení nařizovací moci ústavou Rakouské republiky. Jaroslav Krejčí zde vychází z předpokladu, že lid je držitelem veškeré státní moci v Republice československé. Ústavní listina pak dále určuje, kterým orgánům svrchovaný lid jakou část své moci postupuje. Přidrží se tak Esmeinova stanoviska podle něhož není parlament vlastníkem zákonodárného práva, ale to je pouze jeho funkcí. Parlamentu bez souhlasu lidu nepřísluší dále své právo postupovat. Každé zmocnění vlády k zasahování do zákonodárné oblasti je protiústavní, jestliže není dáno samotnou ústavou anebo jiným ústavním zákonem; běžný zákon nedostačuje. V takovém případě již nejde o delegaci parlamentem, ale přímo držitelem svrchované moci – lidem. Za použití znění § 55 Ústavní listiny Krejčí odmítá, aby vláda nařízením upravovala oblasti, které dosud zákon neupravuje. V případě jazykového zákona, kterého se Hötzel dovolává a který zmocňoval vládu, aby nařízením po dobu pěti let, bude-li to potřeba pro nerušený výkon veřejné správy, stanovila výjimky z jeho znění, Krejčí toto zmocnění považuje za přípustné, aniž by bylo precedentem pro sporný zákon č. 337/1920 Sb., odkazem na ustanovení činící tento zákon součástí ústavy.

Krejčí si byl vědom významu noetické výzbroje a metodické soustavnosti. Ve svých spisech podává především kritický přehled o tom jak se teorie a praxe cizích právních řádů vypořádává s tématem a pak přejde k výkladům, které se týkají

československého práva a literatury. Tento způsob používá ve spisech Promulgace zákonů, Delegace zákonodárné moci v moderní demokracii, Základní práva občanská a rovnost před zákonem, Problémy právního postavení hlavy státu v demokracii aj. Zde Krejčí vždy vychází z obecnější formulace a směřuje ke konkrétnímu řešení. Krejčí uvádí ze zahraniční literatury převážně díla německá a francouzská. V jeho díle je patrný posun od tradiční právní teorie k normativní nauce (Zásada právnosti státních funkcí a zásada zákonnosti správy, Principy soudcovského zkoumání v právu československém).

V Principech soudcovského zkoumání zákonů se Krejčí zabývá obtížnými pojmy neplatného zákona a absolutní či relativní neplatnosti právních, zejména legislativních aktů. Podle svého zvyku pojednává nejprve obecně o absolutní a relativní neplatnosti a pak použije pozitivně právních ustanovení československé ústavy a zákona o Ústavním soudu, vycházejíc zejména z normativní teorie. Konstatuje, že rozdíl absolutní a relativní neplatnosti spočívá v tom, že akty absolutně neplatné nejsou vůbec žádnými akty a mluvit o nich je *contradictio in adjecto* a není třeba jejich vadnost státním orgánem konstatovat. Upozorňuje však, že je nesnadné stanovit kde končí relativní neplatnost a nastává absolutní. Relativně neplatné akty musejí být příslušným orgánem zrušeny. Krejčí tvrdí, že obyčejné zákony prohlášené Ústavním soudem za neplatné jsou jimi na základě čl. 1 uvozovacího zákona k ústavní listině *ex tunc*, kdežto podle § 20 zákona o Ústavním soudu lze zrušený zákon prohlásit za neplatný *ex nunc*. Avšak většina odborníků (Weyr) již tehdy považovala zmíněné ustanovení uvozovacího zákona vedoucí k účinkům pouze *ex nunc* a nevykládala je na rozdíl od Krejčího v rozporu s § 20 zákona o Ústavním soudu.

Obdobný problém jako v předešlé práci je řešen ve spise Zásada právnosti státních funkcí a zásada zákonnosti správy, kde Krejčí řeší otázku, zda zákon odporující ústavě je protiprávní při existenci pozitivního ustanovení příkazující pokládat takový zákon za platný. Krejčí dále rozebírá otázky normativní možnosti nezměnitelnosti ústavy a právního řádu vůbec. Polemizuje zde s Carlem Schmittem o rozdílu pojmu ústava a ústavní zákon. Krejčí odmítl Weyrovo stanovisko o nemožnosti nezměnitelných norem. Weyr sám později své stanovisko poopravil poukazem, že tato otázka záleží na tom, zda-li posledním článkem řetězu je norma (nezměnitelnost je samozřejmá) či normotvůrce (o nezměnitelnosti nelze hovořit). V kapitole Materiální určení zákona ústavou a vnitřním náležitostí zákona Krejčí prohlašuje pravidlo, že abstraktnost a konkrétnost norem může být kritériem rozlišování pojmů zákonodárné a výkonné funkce.

Výjimkou z převážně konstitucionalisticky orientovaných spisů je teoretická studie Právní jevy v čase (1937). Nejprve se v ní autor zabývá vztahem mezinárodního a vnitrostátního práva, jednotností právního řádu a problémem recepce. Na pozadí recepce rakouského a uherského práva první Československou republikou se Krejčí vyjadřuje k problému, zda se recipovaná norma prostě přejímá, či zda je takovou normu nutno pokládat za normu sice textově identickou, ale formálně právně zcela novou a vzniknuvší ke dni recepce. S poukazem na nutnost aplikace pravidla „zákon

pozdější ruší dřívější“ trvá na nutnosti nenahlížet na recipované normy jako na nově vzniklé, nýbrž na kontinuitní v rámci recipovaného právního řádu, což je částečně polemické vůči stanovisku Weyrova. V dalších kapitolách se Krejčí zabývá v návaznosti na svoji dřívější teoretickou činnost delegačními souvislostmi a dobou platnosti právních jevů, jakož i závislosti působnosti právních jevů na podmiňujících právních jevech. I ve své poslední knižní práci Zmocňovací zákon a ústavní soud se věnoval svému tradičnímu tématu – vztahu prvotních a druhotných norem právního řádu a možnostem delegace k vydávání prvotních právních norem.